

Katsaus

numero 2 1957

Reijo Wilenius:	Suomalaisten henkinen tylsistyminen
Yrjö Massa:	Eräs talousefiikan peruskysymys
Jouko Tyyri:	Sanan arvosta ja vapaudesta
Wallace Stevens:	Kesän uskomuksia
Henri Broms:	Idän perintöä
Hafiz:	Runo
Silmäyksiä:	Professorien kapina Oppenheimer
Hitlerin puhdistus	Stalinin puhdistus Vatikaanin poliittinen
toiminta	Ranska esifašistisessa vaiheessa! Uuden kansallis-
kiihkon aalto	Suomen Akatemia Hannes Heikkinen

KULTTUURI – POLITIIKKA – TALOUS

Katsaus

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki, Fredrikinkatu 36 B 33, puhelin 624978

Vuosittilauk 350 mk. Puolivuos 175 mk. Irtonumero 90 mk

Katsaus voidaan tilata käyttämällä lehden postisiirtotiliä 94711 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Ilmestyy neljästi vuodessa

K U L T T U U R I P O L I T I I K K A T A L O U S

SUOMALAISTEN HENKINEN TYLSISTYMINEN

Reijo Wilenius

J. K. Paasikivi on sanonut johtaneensa Suomen kansan syvän rotkon pohjasta lähemmäs aukeita, vapaita maisemia. Tämä pitää vain puoliksi paikkansa. Samaan aikaan kun Suomi suojelee kohtalon ja Paasikiven henkisen vireyden ansiosta tosiaan selvisi »rotkon pohjasta» vapaammille seuduille, ylti ajatuksen lamaannus, *henkinen tylsyys* kansakunnan useitten muiden elämänskysymysten kohdalla. Saavuttiin uuden rotkon pohjalle.

Moni uskoo tietävänsä, että tämä väite ampuu pahasti yli maalin. Voidaanhan sanoa, ettei suomalainen tiede, kansan henkisen kypsyyden ilmapuntari, ole vähääkään laskenut arvossapidetystä tasostaan. Kansan, oppi- ja korkeakoulut toimivat kuten ennenkin. Suomen Akatemian jäsenet eivät ole läikähtyneet palkkansa ääreen. Niinkuin ennenkin, uusia tähtiä on kohoamassa tieteen ja taiteen taivaalle. Millä alalla voidaan osoittaa tylsistymisen oireita?

Tylsistytminen, toisin sanoen ajatukseton piintytminen perittyihin oppeihin ja käsityksiin tai täydellinen välinpitämättömyys yleensä kaikkia oppeja ja käsityksiä kohtaan on tapahtunut moraalisena ja yhteiskunnallisen ajattelun aloilla. Alalla, jota Aristoteles hyvällä syyllä nimitti *käytännölliseksi filosofiaksi*.

Palatkaamme 1800-luvun puolivälin Suomeen. Aikana, jolloin valtiollisesti elimme puolivapaata elämää Venäjän keisarikunnan kainalossa, kehkeytyi täällä, lähinnä J. V. Snellmanin ja hänen ystäviensä

ympäriällä, suurenmoinen moraalinen ja valtiollinen ajatuksenvireys, joka kantoi hedelmää kymmeniksi vuosiksi eteenpäin. Kansakunnan keskuudessa, sen henkisenä suolana, toimi joukko yksilöitä, jotka särkeivät perittyjä ennakkoluuloja, kuten käsityksen ruotsin kielen asemasta maan ainoana sivistyskielenä, jotka eivät jääneet tuijottamaan oleviin oloihin, vaan toden teolla *ajattelivat*, mitä kansan ja ihmiskunnan tulevaisuuden kannalta oli juuri silloin paikallaan tehdä. Lähes koko sivistyneistö otti osaa Snellmanin virittämään keskusteluun. Ja »Maamiehen Ystävän» hämmästyttävän laaja levikki osoitti, että myös tavallinen kansa oli näistä kysymyksistä kiinnostunut. Erittäin hedelmällinen suhde vallitsi vuodesta 1855 lähtien moraalij- ja yhteiskuntafilosofisen ajattelun ja toisaalta julkisen elämän välillä.

Suomen kypsyminen itsenäiseksi kansakunnaksi, joka 40 vuotta sitten sai ulkonaisen muotonsa, oli varmasti suurelta osalta 1800-luvun henkisten virikkeiden ansiota. Jos yhtäläinen harrastus moraalini ja yhteiskunnan kysymyksiä kohtaan olisi sivistyneistön piirissä yhä edelleen jatkunut, olisi itsenäisen Suomen elämä ollut lujalla perustalla. Niin ei kuitenkaan tapahtunut. Itsenäisyyden vuosikymmeninä jäi henkisen elämän piirissä yhteiskunta- ja moraalifilosofia yhä vähemmälle huomiolle. Pyyteettömän ajattelun paikalle astuivat puolueohjelmat. Vielä 20- ja 30-luvuilla pystyttiin julkisen elämän yhtenäisyys ylläpitämään puoliksi väkivaltaisella tavalla — siten että vasemmisto sai pitää eräänlaista kuonokoppaa —, mutta kun se »vapauden päivän» v. 1944 koittaessa vihdoin jouduttiin poistamaan, hajautui Suomen julkinen elämä yhä enemmän hedelmättömäksi riitelyksi. Se että tämän riitelyn aikana on laajat kansanosat nostettu toimeentulominimin rajoilta leveämmän leivän päivilie, ei peitä sitä tosiasiaa, että *riippumaton, laajoja näkemyksiä luova, tulevaisuuteen tähtäävä ajatus* on ollut poissa.

Onko niin, ettei Snellmanin jälkeen Suomessa ole esiintynyt mitään todella merkittävää moraalista ja yhteiskunnallista ajattelua? Niin synkkä ei kehitys kaikissa yksityisissä vaiheissa ole suinkaan ollut. *Työväestön* keskuudessa alkoi Snellmanin kuoleman jälkeen, 1880- ja 90-luvuilla, tapahtua henkistä käymistä, joka kohdistui ennen kaikkea yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Erikoisesti maaseudun omistusalot kaipasivat kipeästi uudistusta. Työväestön yhteiskunnallinen harrastus, joka laajalla alalla vei olojen kehitystä eteenpäin, sai selvän päämääränsä Marxin ja Engelsin sosiaalisesta ja taloudellisesta filosofiasta. Selvä päämäärä antoi mahtavan toiminnanvirikkeen, mutta samalla se satoi ajattelun kaavoihin, joista sen ei ollut lupa irtautua.

On kuitenkin ilmeinen tosiasia, että vielä tänä päivänä pohditaan ja ihmetellään yhteiskunnan rakennetta enemmän työväestön kuin poliittisen oikeiston piirissä. Vasemmisto-älymystömme on kansan vireimpiä osia, todellinen kiila sosiaaliseen välinpitämättömyyteensä lahoavassa puussa.

Toinen, joskin seuraamuksiltaan vähäisempi vasta-ilmiö tylsistymisen kehityskaareissa oli *Santeri Alkion* esiintyminen maaseudun moraalisen ja yhteiskunnallisen herättäjänä. Tästä herätystoiminnasta on syntynyt maalaisväestön poliittinen yhteenliittymä, maalaisliitto, jonka tehtäväksi tuli ennen kaikkea maaseudun taloudellisten etujen ajaminen. Maalaisliiton perustaminen oli kuitenkin vain Alkion toiminnan ulkoinen kuori: hän tähtäsi maalaisväestön moraaliseen uudistamiseen, ja tässä toiminnassa hän saavutti myös tiettyjä tuloksia. Alkion herätysshuuto on vaiennut, jäljellä on taloudellisten etujen tavoittelu. Katsooko kukaan suoraan silmiin sitä kohtalokasta käymisprosessia, joka etenkin tällä vuosikymmenellä tapahtuu Suomen maaseudulla kaupunkikulttuurin pinnallisimpien ilmiöitten saavuttaessa jo syrjäkylätkin, samalla kun puhe maalaisväestöstä kansan moraalisen selkä-

get, jotka omistautuvat sen ratkaisemiseen? Tällä hetkellä, eräitä yksirankana — mikä vielä 40-luvun alussa piti paikkansa — muuttuu yhä ontommaksi? Tässä on jättiläisongelma, ja missä ovat ne jättiläishenkilöitä yrityksiä lukuun ottamatta, on maaseudun saavuttanut — sen aineellisessa ajokaudessa — henkinen tylsistyminen.

Ilahduttavalla, yksinäisellä tavalla erottuu tätä harmaata kehitystapahtumaa vasten *Erik Ahlmanin* filosofinhahmo. Toimiessaan viimeiset elinvuotensa (vuoteen 1952) Helsingin Yliopiston käytännöllisen filosofian professorina hän sai oppilaansa selvästi tajuamaan ne keskeiset kysymykset, jotka liittyvät ihmisen erikoislaatuiseen luontoon ja jotka kaiken aikaa vaativat uutta yksilökohtaista ratkaisua. Ahlmanin teokset — sellaiset kuin »Totuudellisuuden probleemi» ja »Ihmisen probleemi» — eivät tarjoa niinkään paljon käyttöön valmiita vastauksia kuin kysymysten katsomista suoraan silmiin. Hänen lähtökohdastaan käsin — epädogmaattisesta, avarasta näkökulmasta — on mahdollisuus ruveta virvoittamaan pahasti nukahtanutta suomalaista henkeä.

Ahlmanin ohessa on mainittava *Urpo Harva*, joka kirjasessaan »Yksilö ja yhteisö» on lähestynyt alati elävää ongelmaa, jonka pitäisi kiinnostaa kaikkia yhteiskunnan rakentajia ja hajottajia. Ilahduttava ajanmerkki on myös *Veikko Veilahden* äskettäin ilmestynyt kirjanen »Hyvinvointivaltio — sen taloudelliset, poliittiset ja sivistykselliset edellytykset». Voidaan myös viitata siihen, että meillä on käynnissä verraten vilkas sosiologinen tutkimustyö. Suomalainen sosiologia, jonka kansainvälisesti merkittävä kukoistuskauti tosin päättyi itsenäisyyden ajan alkaessa, pystyisi tarjoamaan pätevää aineistoa päivän poliittiseen keskusteluun — mutta käyttäkö kukaan tätä kirjoissa ja arkistoissa makaavaa aineistoa hyväkseen? On päinvastoin todettu, että täysin hedelmätön suhde vallitsee vielä tällä hetkellä käytännön elämän ja sosiologisen tutkimuksen välillä. Ei ole henkilöitä, jotka puolueperinteistä riippumattomina, sosiaalisista ennakkoluuloista vapaina loisivat tämän aineiston perusteella suuntaviivoja suomalaisen yhteiskunnan terveille kehitykselle. Aineistoa on, ajatusta puuttuu. Tällainen välinpitämättömyys, *henkinen tylsyy*s, käy maan kehitykselle kohtalokkaaksi. Sen sijaan, että kulkisimme itse valittua tietä eteenpäin, ajaudumme surkeasti kehitysvaiheesta toiseen — poliitikoilla on käytettävissä ainoastaan ristiriitaiset ideologiansa, repaleiset lippunsa, jotka kenties joskus ovat vastanneet ajan tarpeita — ja kansakunnan ajattelevat päät joko nukkuvat tai ovat suuntautuneet perin ylimaallisiin ongelmiin.

Historiallinen katsaus, jota edellä olemme yrittäneet, päättyy seuraavaan tulokseen. 1800-luvun Suomessa oli omat ratkonsa ja kuolemanvaaransa — sellainen oli esimerkiksi suomenkielisen sivistyksen ja sivistyneistön puute. Ellei olisi löytynyt muutamaa yksilöä, jotka tämän vaaran selvästi näkivät, olisi epäyhtenäinen, kypsytymättömän kansakunta jokseenkin varmasti sortunut johonkin niistä kriisitilanteista, jotka viimeisen kuudenkymmenen vuoden aikana ovat sitä niin ankarasti koettelleet. Ruotsinkielinen sivistyneistö ja suomenkielinen kansa — mikä luokkavihan ja -halveksunnan kiihoke siitä olisikaan tullut puoluevallan aikakaudella! Entä tilanne tällä hetkellä?

Snellmanin resepti eivät enää pidä paikkaansa 1950-luvun Suomessa, taistelu ruotsalaisuutta vastaan olisi kokonaan maan etujen vastaista. Sensijaan Snellmanin *henki* pitää varmasti paikkansa vielä tänä päivänä: se että kansakunnan ajattelevat yksilöt eivät jää tylsiksi moraalin ja yhteiskunnan polttavan problematiikan suhteen, vaan valmistavat henkistä pääomaa, jota käytännön miehet, joilla on oma lahjakkuutensa asioiden täytäntöön panossa, voivat käyttää tai olla käyttämättä. (En ajattele liian aurinkoiseksi käytännön ja hengen miesten suhdetta, mutta kokemus osoittaa, että jos jälkimmäisten piirissä luo-

daan jotakin todella käyttökelpoista, eivät edelliset, käytännön miehet, voi sitä kokonaan sivuuttaa. Ennen pitkää se tavalla tai toisella löytää tiensä elämän todellisuuteen.) Tulevaisuuden kannalta ei ole suinkaan yhdentekevää, että Suomessa nykyään tuskin lainkaan harrastetaan käytännöllisen filosofian kysymyksiä, että harrastukset nuoremman polven keskuudessa ovat yksinomaan suuntautuneet muille filosofian aloille (etupäässä logiikkaan ja tietoteoriaan) — tämä tulee heijastumaan kansakunnan elämässä seuraavina vuosikymmeninä. Se heijastuu siinä jo tänä päivänä.

J. K. Paasikivi — niinkuin alussa siteerattiin — kenties johti kansamme syvästä rotkosta vapaammille seuduille; hänen realistinen ajatustapansa pääsi jonkin verran heijastumaan kaikkien kansankeroston ajatustapaan. Mutta Paasikivi ratkaisi vain yhden ongelman, ja senkin ainoastaan toistaiseksi. Onko olemassa mitään takeita siitä, että vastaavissa uusissa tilanteissa kansamme henkisesti, poliittisesti ja sosiaalisesti johtavien henkilöiden ajattelu on yhtä vireätä kuin tuon 70-vuotiaan vanhuksen v. 1944? Päinvastoin: minne katsookin, kaikkialla kohtaa vain joko täysin kaavoittunutta, dogmeihin takertunutta tai pelkästään ahtaita etu-intohimoja myötäilevää ajattelua, jota ei tarkkaan ottaen voi laisinkaan ajatteluksi nimittää. Se on perittyjen kaavojen soveltamista, erilaisten intohimojen myötäilyä — *kaikkea muuta kuin ajattelua*, joka on elävää, joustavaa, uusille ideoille altista ja aina valmista heittämään käyttökelvottomat käsitteet yli laidan. Luettakoon Erik Ahlmanin »Totuudellisuuden probleemi» tai »Oikeudenmukaisuus ja sen suhde moraaliin» niin nähdään, mitä on inhimillinen ajattelu, kun se rehellisesti etsivänä suuntautuu yksilön ja yhteisön moraalien ongelmiin. Suomessa on sodan jälkeen rakennettu hyvinvointivaltiota. Mutta kenellä on ollut selvä näkemys siitä, mihin tällä hyvinvointivaltiota oikein pyritään? Ensimmäinen yritys selvittää hyvinvointivaltion ongelmia lienee edellä mainittu V. O. Veilahden kirjanen, joka on sosiaalidemokraattisen Synteesi r.y:n piirissä pidetty esitelmä. Veilahti päättyy kuitenkin vain kysymyksiin ja yleisluontoisiin vetoomuksiin: »on nähtävä *ihmisen ongelmat* koko laajuudessaan», »on estettävä uusien keskitetyn vallankäytön muotojen esiintulo», jne. Seurauksena siitä, että suomalaista hyvinvointivaltiota rakennetaan sokeasti, ilman suunnitelmaa ja johtavaa ajatusta, on suomalainen *pahoinvointivaltio*.

Kaksitoista vuotta sen jälkeen, kun maamme v. 1944 oli kärsinyt itsenäisyytensä ajan suurimman ulkopoliittisen haaksirikon, jäimme sisäpoliittisesti pahasti karille: on aika kysyä, tutkia ja ajatella. Kenties silloin käy ilmi, että perimmäisin syy uuteen haaksirikkoon on jo vuosikymmeniä sitten alkanut ajatuksen tylsistyminen, ajatuksen, jonka tulisi elävänä ja liikkuvana seurata olevien olojen kehitystä. Koska käytännön miesten tehtävänä on aina ollut toimia eikä raapia päätään, ei heitä voida syyttää eikä heiltä liioin voida ihmeitä odottaa — ei, vaan *henkisen elämän, tieteen ja filosofian piiristä* on puuttunut itsenäinen ydinjoukko, joka olisi tarjonnut uusia virikkeitä, uusia tavoitteita uusissa tilanteissa.

On mahdollista, ja on jopa olemassa pieniä merkkejä siihen suuntaan, että syntyy *tylsistymisen vastustamislake*, joka erilaisten maailmankatsomusten pohjalta ajaa kysymisen ja tutkimisen asiaa kaikilla niillä aloilla, jotka sitä tällä hetkellä niin kipeästi kaipaavat. Kyllästys ja inho yhteiskunnan nykyistä hajaannustilaa kohtaan voi johtaa joko pahempaan tai parempaan. Jälkimmäisessä tapauksessa on se virike uuteen ajatuksenvireyden aikakauteen, jolloin älyllisen rehellisyyden ilmapiirissä vanhat arvot ja päämäärät punnitaan uudelleen, aikansa eläneet hylätään ja uusia etsitään ja löydetään.

Yrjö Massa

Kuten tunnettua, suomalainen yhteiskunta oli vielä 1800-luvun alkupuolella tyypillinen luontoistaloudellinen, paikallaanpysyvä ja säätyvaltainen maatalousyhteiskunta, jota aatelisto, papisto, porvaristo ja talonpojat hallitsivat. 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien on Suomessa, kuten yleensä jo jonkin verran aikaisemmin muissa Euroopan maissa, tapahtunut valtava yhteiskunnallis-taloudellinen muutos, jonka ovat aiheuttaneet ennen kaikkea väestön suuri lisääntyminen sekä yhteiskunnan kaupunkilaistuminen, teollistuminen, teknillistyminen ja organisoituminen. Vanha sääty-yhteiskunta hajosi, ja syntyi uusi luokkayhteiskunta, jonka enemmistön muodostaa työväestö. Toisin sanoen siirryttiin staattisesta ja byrokraattisesta sääty-yhteiskunnasta dynaamiseen ja demokraattiseen luokkayhteiskuntaan ja luontoistaloudesta vaihdantatalouteen, samalla kun industrialistiset elinkeinot, teollisuus, kauppa ja liikenne, työntyivät niin etualalle, että ne jo v. 1950 elättivät n. 42 % koko maan väestöstä. Ja tämä industrialisoituminen on jatkuvasti käynnissä.

On ymmärrettävää, että näissä olosuhteissa talouselämän merkitys koko yhteiskunnalle on suuresti kasvanut. Teollisuuden, kaupan ja liikenteen kasvun lisäksi se ilmenee erityisesti taloudellisille tekijöille rakentuvassa puolue-elämässä, jonka varsinainen kukoistuskausi alkoi kansaneduskuntalaitoksen perustamisesta sekä yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden myöntämisestä tämän vuosisadan alussa. Mutta se ilmenee myös siinä vilkkaassa järjestötoiminnassa, joka on nykyiselle yhteiskuntaelämälle luonteenomainen ilmiö ja jonka voimakkaimmat elimet ovat rakentuneet yhteisten taloudellisten intressien varaan (esim. Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto ja Suomen Työnantajain Keskusliitto). Mutta nykyisessä kapitalistis-sosialistisessa yhteiskunnassa talouselämän vaikutus yhteiskunnan kokonaisuuteen ilmenee paitsi yksilöiden välittömästä tahdosta riippumattomissa taloudellisissa tekijöissä, kuten suhdannevaihteluissa ja työllisyysongelmissa, myös yksilöiden taloudellisissa ratkaisuissa, jotka ovat eettisesti positiivisia, negatiivisia tai neutraaleja.

Industrialismin läpimurron aikoina viime vuosisadan jälkipuoliskolla monet moraalifilosofit ja teologit ajattelivat liberalistisen *laissez faire*-ohjelman mukaisesti, että talouselämä seuraa omia vapaan kilpailun ja maksimaalisen hyödyn lakejaan, joihin eetikoilla ei ole mitään sanottavaa (*Baumgarten, Wendland*). Myös kristinuskoon nähden ajateltiin, että se on vain yksilöllinen iäisyyteen tähtäävä pelastususkonto, jonka siveysopilla ei ole oikeutta tunkeutua talouselämän alalle.

Tämä ajatustapa ei ole vieras vielä tänäkään päivänä, sillä usein kuulee väitettävän, ettei talouselämä tunne mitään etiikkaa. Ne, jotka näin ajattelevat, eivät kuitenkaan näytä ymmärtävän, mitä etiikalla sanan laajimmassa mielessä tarkoitetaan ja vielä vähemmän he näyttävät käsittävän, mikä merkitys korkeasti siveellisille periaatteille rakentuvalla talousetiikalla käytäntöön sovellettuna olisi koko yhteiskunnalle. Jo *Henry Fordin* valtava taloudellisella alalla suorittama elämäntyö, jonka hän oman kertomansa mukaan rakensi täysin eettisille perusteille, todistaa, että siveellisten periaatteiden noudattaminen talouselämässä johtaa samalla usein myös taloudelliseen menestykseen ottaessaan huomioon asianomaisten yksilöiden oikeutetut aineelliset ja henkiset tarpeet.

Vastuullisten talousmiesten, talouselämän ja sosiaalipolitiikan tutkijoiden, sosiologien, sosiaalipsykologien ja teologien piirissä on talouselämän etiikkaan alettukin nykyaikana kiinnittää yhä enemmän huomiota. Eniten on sitä tutkittu ehkä anglo-amerikkalaisessa maailmassa, mutta myös muissa maissa, kuten Saksassa ja Ranskassa, on näihin ongelmiin kiinnitetty viime aikoina kasvavaa huomiota.

Talousetilliset kysymykset ovat abstraktisuutensa puolesta eräitä vaikeimmin ratkaistavia ongelmia, mutta silti moraalilla voidaan sanoa olevan suorastaan valtavan käytännöllisen merkityksen talouselämässä, kuten kaikilla muillakin inhimillisen elämän aloilla. Eräänä esimerkkinä mainittakoon, että jos industrialismin läpimurron aikana taloudellisissa johtoasemissa olevat itsenäiset yrittäjät eivät olisi Euroopan eri maissa polkeneet — eetilliset näkökohdat syrjäyttäen — teollisuustyöväestön elintasoa usein suorastaan välttämättömän toimeentulominimin alapuolelle, luoneet täten sosiaalisesti turvatonta proletariaattia ja kylväneet siihen epäoikeudenmukaisilla toimenpiteillään sammumatonta, sukupolvesta toiseen kytevää luokkavihaa kapitalisteja vastaan, näiden maiden yhteiskunnallis-taloudellis-poliittiset vastakohdat eivät olisi todennäköisesti niin jyrkkiä, kuin ne nyt ovat. Tunnettua myös on, että saksalaisjuutalainen sanomalehtimies *Karl Marx* sai aatteensa sosialistiselle talousteorialleen viime vuosisadan Englannista, jossa industrialismin alkuaikoina talousetilliset epäkohdat olivat kaikkein räikeimpiä. Tämä sama aika oli myös kirkon kannalta suurta etsikkoaikaa, jota se ei kyennyt oikein käyttämään. Kirkko jäi viime vuosisadan valtavissa yhteiskunnallis-taloudellisissa muistutuksissa siksi staattisen ja byrokraattisen luontoistaloudellisen yhteiskunnan kirkoksi, jollaisena se pysyi pääasiassa kymmeniä vuosia senkin jälkeen kun industrialismin läpimurto oli jo tapahtunut. Sellaisena se ei kyennyt tehokkaasti palvelemaan uuden teollisuus-, kauppa- ja liikenneväestön enemmistöä. Vasta viime aikoina ovat kirkon silmät tässä suhteessa avautuneet, mutta sillä on vielä edessään suunnaton tehtävä menetettyjen alueiden takaisinvaltaamiseksi.

Nykyajan työväestön asema on täysin muuttunut. Se on järjestäytynyt, tullut tietoiseksi asemastaan ja oikeuksistaan, ja sosiaalisella lainsäädännöllä ja työ sopimuksilla sen asema on melko turvattu. Mutta tultuaan vallastaan tietoiseksi sen on ollut vaikea alistua enää kohtuudenkaan tielle, sillä vanha taloudellisten epäkohtien synnyttämä kauna kapitalisteja vastaan ei helposti unohdu. Se elää kannustavana, suorastaan maailman- ja elämänsä katsomuksellisenä voimana isästä poikaan.

Näissä työnantajien ja työntekijöiden välisissä suhteissa on nähdäkseni vielä tänäkin päivänä eräs talousetiikan polttopiste. Rajoitun sen vuoksi luomaan lyhyen yleiskatsauksen tähän talousetiikan ongelmaan syrjäyttäen kaikki muut talousetilliset kysymykset, jotka alkavat yksityistalouden moninaisista ongelmista ja ulottuvat aina kansainvälisen talouden ongelmiin asti.

Tuskin on epäilystäkään siitä, että jos esim. nykyisessä suomalaisessa yhteiskunnassa työnantajat todella valvoisivat alaistensa aineellista ja henkistä hyvinvointia, ts. pitäisivät huolta siitä, että alaisten luontaiset aineelliset ja henkiset tarpeet tulevat lain, yleisen oikeustajun ja hyvien sosiaalisten tapojen mukaan tyydytetyiksi, niin nämä toimenpiteet koituisivat yleensä samalla työnantajien ja koko yhteiskunnan eduksi. Asiantilan näin ollen voidaan tietysti väittää, että jos työnantajat tämän tietäen järjestävät alaistensa olot kaikinpuolin miellyttäväiksi tietäen siten saavuttavansa itselleenkin aineellista etua mm. lisääntyneen tuotannon ja liikevoiton muodossa, niin he toimivat vain itsekkäiden hyötyperiaatteiden eli utilitaristisen etiikan mukaisesti. Tässä on kuitenkin edessämme sama etiikan ikuinen paradoksi, joka ilmenee kristillisessä

Yrjö Massa

rakkaudenetiikassakin. Voidaan aina väittää, että ihminen yrittää toimia kristillisen rakkauden vaatimusten mukaisesti siinä itsekkäässä toivossa, että hän perisi iankaikkisen elämän ja saisi ajallisessa elämässään kiitosta lähimmäisiltään. Mutta vaikka perusolemuksestaan itsekkään ihmisen käyttäytymiseen sisältyisikin tällaisia itsekkäitä motiiveja, niin ne eivät vähennä näin saavutettujen positiivisten tulosten käytännöllistä eettillistä arvoa.

Toisaalta on otettava huomioon, että yhteiskunnan menestys ei vain riipu työnantajista vaan yhtä paljon myös työntekijöistä. Työntekijöiden olisi otettava huomioon, että koko yhteiskunnallis-taloudellinen elämä on mahdotonta ilman sosiaalista hierarkiaa eli yhteiskunnallista porrastusta, jossa johtajilla ja johdettavilla on kullakin oma asemansa, tehtävänsä ja velvollisuutensa. Työntekijöiden olisi tämä yhteiskunnallinen välttämättömyys ilman katkeruutta tunnustettava, suhtauduttava arvonnolla esimiehiinsä, pidettävä omaa työtään kutsumustehdävänä ja suoritettava se tunnollisesti ja tyytyväisin mielin.

Tässä työntekijöiden asenteessa työnantajiin piileekin eräs vaikea ongelma. Useat vastuuntuntoiset teollisuus- ja liikemiehet väittävät nimittäin, että vaikka he yrittävät parhaansa pitääkseen hyvää huolta työntekijöittensä aineellisista ja henkisistä tarpeista, niin hyviä luottamuksellisia suhteita ja tyytyväisyyden henkeä työntekijöiden keskuudessa ei tahdo syntyä. Tähän on varmaan usein syynä suorastaan se dogmaattinen maailman- ja elämäntarkastuksellinen asenne, jota ei voida muuttaa pelkillä ulkonaisilla toimenpiteillä. Siinä tarvitaan suorastaan sisäistä uudistumista, joka on verrattavissa uskonnolliseen kääntymykseen.

Työnantajien ja työntekijöiden välisiä suhteita tarkasteltaessa voidaan teoreettisena eettisenä perusnormina pitää seuraavaa filosofisen etiikan maksiimia: »Suhtaudu kanssaihmiisi, niinkuin toivoisit heidän suhtautuvan Sinuun.» Kristillisessä etiikassa tämä sama ajatus on lausuttu vielä täydellisemmin sen kaksiosaisen rakkaudenkäskyn toisen, sosiaalisen osan kehoituksessa: »Rakasta lähimmäistäsi niinkuin itseäsi.» Siihen sisältyy samalla aina se varaus, että ihmisellä on oikeus rakastaa myös itseään, so. kunnioittaa oman persoonallisuutensa arvoa siinä nöyryyden tunnossa, jota kristillisen rakkaudenkäskyn ensimmäinen, individuaalinen osa edellyttää: »Rakasta Herraa Sinun Jumalaasi kaikesta sydäimestäsi, kaikesta sielustasi ja kaikesta mielestäsi.»

Tällainen perusnormi tarvitsee kuitenkin monenlaista tulkintaa ja käytäntöön soveltamista, sillä vieläpä ihminen, joka kanssaihmiisiin suhtautumisessaan pitää ihanteenaan kristillistä rakkaudenkäskyä, voi usein olla epätietoinen siitä, minkälainen suhtautuminen olisi tämän käskyn mukaisinta.

Lisäksi on otettava huomioon, että talouselämä kuuluu niihin vajavaisiin ajallisen järjestyksen muotoihin, joissa parhaimmillaankin ollen vallitsee vain oikeuteen ja totuuteen perustuva laki ja joissa jumalallinen kristillinen rakkaus ei pääse koskaan täysin toteutumaan. Kristillinen rakkaus voi talouselämässä olla vain yksityisten kristittyjen ihanteena, jota kohti he pyrkivät elämässään jatkuvasti kilvoittelemaan.

Yleensä on kuitenkin helpompaa antaa työnantajille ja työntekijöille eettillisiä normeja, miten heidän tulisi kussakin tilanteessa käyttäytyä — vaikka tässäkin suhteessa monissa yksityistapauksissa on vaikea löytää parasta mahdollista siveellistä ohjetta — kuin saada heidät todella käyttäytymään näiden ohjeiden mukaisesti. Sen vuoksi yhteiskunta tarvitsee eettillisessäkin mielessä ei ainoastaan totuuden miehiä, jotka sen omanatuntona rohkeasti ja suoraan sanovat mitä olisi tehtävä, vaan myös tekojen miehiä, jotka uhraavat koko elämänsä oikeaksi nähtyjen arvojen ja aatteiden toteuttamiseksi käytännössä.

Näissä molemmissa tehtävissä, eettisten normien antamisessa ja niiden käytäntöön soveltamisessa, kirkolla on iäisyystehtävänsä rinnalla oma suuri ajallinen tehtävänsä, johon sen olisi nykyaikaisessa teollistuneessa yhteiskunnassa kiinnitettävä entistä suurempaa huomiota. Mitä enemmän talouselämällä on iäisyysvastuussa Jumalalle olevia kristittyjä työnantajia ja työntekijöitä, joiden korkeimpana eettisenä ihanteena on kristillinen rakkaus, sitä vähemmän ilmenee heidän välillään luokkavihaa ja ressentimenttiä ja sitä enemmän vallitsee heidän välisissä suhteissaan oikeudenmukaisuus ja totuus, joita ilman talouselämä potee vakavaa moraalista sairautta.

Jouko Tyyri

»Sananvapaudesta, näin yksiselitteisestä valtiollisesta käsitteestä on viime aikoina esitetty julkisuudessa, jopa radiossa, yhteiskuntaopillisen pohjakoulutuksen hataruutta osoittavia mielipiteitä.» Tällä huomautuksella Suomalainen Suomi (1/1957) tarkoittaa nähtävästi erästä monivuotisen toimitussihteerinsä esitelmää, jossa käsiteltiin varovaisesti julkiseen sanaan kohdistuvaa salaista painostusta. Ylioppilaslehti vastasi oikein pääkirjoituksessa, ettei sananvapauden ongelma ole niin yksiselitteinen kuin lainsäätäjät ja Suomalainen Suomi uskottelevat. Ylioppilaslehti näki asian ytimen siinä, että »maamme suurimmat aikakauslehtialan yksityisyrittäjät ovat tottuneet soveltamaan sanaan samaa omistamisen ja hallitsemisen periaatetta, joka heillä on lehtiinsä. Vaikka he eivät julkisesti esitä omia mielipiteitään, he katsovat oikeudekseen ja velvollisuudekseen rangaista niitä jotka heidän lehtiensä palstoilla ovat toimituksen tietien esittäneet kiusallisia asioita.» Vastatessaan Ylioppilaslehdelle Suomalaisen Suomen toimitus tietenkin väittää syytöksiä perättömiksi, mutta lehden pakinoitsija Tuntikirjuri toteaa toisaalla, että meidän aikamme »vielä näytään pidettävän moraalisempaan nujertaa vastustaja ns. henkilöpoliittisin keinoin kuin julkisilla argumenteilla». Ainakin jälki tulee siistimpää sillä tavalla. Väkivaltaisille toimenpiteille voidaan sitten etsiä hyvännäköiset perustelut ja pahimassa tapauksessa »huomauttaa vain, ettei sananvapaudella ja toisen lehden sisäisiin asioihin puuttumisella ole tekemistä toistensa kanssa».

En aio tässä puuttua SS:n sisäisiin asioihin enkä edes ryhtyä väitteeseen julkaisuista periaatteista. Haluan vain lähestyä ongelmaa uudelta, käydyssä keskustelussa toistaiseksi sivuutetulta kannalta. »Sananvapaus ei suinkaan ole joidenkin vapautta kirjoittaa mitä haluavat missä haluavat, niin hyvä kuin tämä halu olisikin», ilmoittaa mielipiteenään Suomalainen Suomi. Tämä on tietenkin tarkoitettu letkaukseksi, sillä kukaan ei ole päinvastaista väittänyt. Mutta äskeisen lauseen jokainen käännähdys hipaisee silti kokonaista ongelmakimppua, ehkä vahingossa. Lauseella on letkauksen muoto, koska siinä sanotaan »joidenkin» pro »kenen tahansa»; »hyvä halu» tarkoittanee yleistä puheripulua.

Lauseen asiallinen sisältö selvenee, jos käännämme esille vastakohdan. Miten nimitämme järjestystä, jonka vallitessa *määrätty* henkilö ei saa esittää näkemyksiään oikealle yleisölle, vaikka hänen ilmaisutahonsa vilpittömyyttä ei voida asettaa kyseenalaiseksi? Kysymyksessä on kai mielipideterrori? Vastaavasti sortoa ei ole siellä, missä *yksityisellä ihmisellä on oikeus esiintyä yksityisenä ihmisenä*. Näin määritelen varsinaisen sananvapauden. Sitä meillä ei mainittavasti ole.

Ylioppilaslehti kiinnitti huomiota lähinnä suurimpien aikakauslehtien kasaantumiseen muutaman yksityisen omaisuudeksi. Ne heijastavat omistajiensa moraalisia ja poliittisia käsitystapoja. Jos kirjoittajat ovat heidän kanssaan samaa mieltä, niin ristiriitaa ei tietenkään synny. Kirjoittajat kokevat siis itsensä vapaiksi. Mutta jos jonkun sanat suuntautuvat kulttuuri- tai talouselämän johtomiesten intressejä vastaan, niin kirjoittajaa rangaistaan epäroimattä. Hänen katsotaan loukanneen kansalaismoraalia, häneltä puuttuu pieteettiä jne. Samalla ollaan varmoja siitä, ettei köyhällä kapinallisilla ole yhtään merkittävää lehteä käytettävissään eikä pääomia omaan julkaisu toimintaan. Meillä on kaikilla äänioikeus, mutta puhevalta on vain suurrikkailta ja järjestöillä.

Kaikki mitä yksityinen ihminen julkisesti sanoo järjestöjen etuja vastaan, leimataan »omavaltaisuudeksi».

Sananvapaus ei ole enää valtiollinen ongelma muualla kuin diktaatturimaissa. Meillä rajoittavat kritiikin vapautta järjestöjen kasvava mahti ja julkaisutoiminnan muuttuminen yhä suurempia pääomia vaativaksi teollisuudeksi. Yksityisen ihmisen ääntä edustaa lehdistösämme enää humoristinen pakinoitsija sekä vielä humoristisempi ja kaikkea muuta kuin vapaa yleisön osasto. Muun työn tekevät toimittajat.

Toimittajan tehtävänä ei ole kertoa, mitä hän jostakin aiheesta ajattelee. Hän selittää, mitä muiden tulisi ajatella hänen työnantajansa mielestä. Tai sitten hän imartelelee suurta yleisöä, jos lehti on päämääriltään kaupallinen. Minua ei pidä ymmärtää väärin: en halveksi toimittajan työtä ja tunnontuskitta teen sitä itsekkin. Mutta kirjailijana käytän sanaa aivan eri tarkoituksessa ja suhtaudun sanaan ja sen loukkaamattomaan vapauteen eri tavalla. Allekirjoituksellani vihjaan, että puhun mitä itse pidän tärkeänä ja että en edusta vieraita pyrkimyksiä.

Kirjailija antaa sanalle itsenäisen arvon, toimittaja käyttää sitä välineenä. Kirjailija ilmaisee tai ainakin yrittää ilmaista näkemyksensä kokonaan, mutta toimittaja esittää asiasta edustamansa aatteen kannalta edullisimmat puolet. Kirjailija esiintyy yksilönä, mahdollisimman ehyesti, hänen tehtävänsä on olla kokonainen. Hän puhuu vilpittömästi ja olettaen että hänen vilpittömyyteensä luotetaan. Hänellä on *hyvä halu* selvittää reagoimistapansa jäännöksettömästi; arvostelkoot muut hänen puhettaan vasta kuunneltuaan loppuun asti.

Näissä periaatteissa ei ole mitään uutta, kaikki väittävät kunnioittavansa yksilön, omantunnon ja sanan vapautta. Mutta käytännössä vaaditaan rajoituksia yhtä kiihkeästi kuin kotimarkkinateollisuus kaipaava tullisuoja. Näin on aina ollut, mutta harvoin olemme eläneet nykyiseen verrattavaa vilpittömyyden kriisikautta. Kaikenlaisten etujärjestöjen mahti on kasvanut niin ylivoimaiseksi, että ilman muuta epäillään jokaisen aina puhuvan jonkun edustajana. Kun viime syksynä esimerkiksi väiteltiin äidinkielen ja siveellisuuden suhteista, niin Tompan Tuomon mukaan »Tyyri ja kumppanit» olisivat esiintyneet kustantajien käskyläisinä. Äskettäin Matti Kuusikin leimasi koko nykyrunouden kollektiiviseksi liikkeeksi, jolla ei ole mitään tekemistä alkuperäisen ilmaisutahdon kanssa.

Huvittavinta tässä komediassa on juuri se, että vilpillisyydestä ja sanojen kätteettomuudesta syytellään innokkaimmin juuri runoilijoita. Heillähän ei ole mitään syytä eksyttää lukijoitaan. Heidän näennäinen vaikeatajuisuutensa on vain halua tulla ymmärretyksi oikealla tavalla. Täydellistä ja tarkkaa ilmaisua etsiessään he eivät voi turvautua niihin iskulauseisiin, joihin suuri yleisö on totutettu. He eivät myöskään voi sopeutua kasvattajien vaatimiin rajoituksiin. He eivät luo esikuvia, vaan muotokuvia. Se mitä tekopyhät pitävät siveettömänä ja mikä on heille itselleenkin vastenmielistä nähtävää, voi kuitenkin kuulua kokonaisuuteen taiteellisen imperatiivin käskystä. Ken ei tätä käsitä tai ei ole käsittävinään, häneltä puuttuu esteettinen moraali.

Nyt saattaa näyttää siltä, että olen puuttunut kolmeen eri asiaan, vaikka kysymys oli vain sanan vapaudesta. Ei, olen kertonut vain yksilön ahdistuksesta, kun hänen persoonallista eheyttään ja ilmaisumahdollisuuksiaan uhataan joka taholta. Kapinalliset kriitikot, naturalistinen proosa ja runouden modernismi ovat saman reagoimistavan ilmauksia. Niiden mahdollisessa liioittelussakin on nähtävä sorron ja valheen synnyttämän paineen purkautumista. Mikään kapina ei ala itsestään.

KESÄN USKOMUKSIA

Wallace Stevens

I

Nyt tule keskikesään, on hullut teurastettu
ja sivuutettu kevään kiivastukset ja on pitkä matka
syksyn tuoksuun sieraimissa, nuoria pesueita
nurmikossa, ruusut ovat raskaat tuoksunsa
painosta ja mieli luopuu räsityksestaan.

Nyt mieli panee syrjään huolensa ja miettii.
Päättävät muiston oikuttelut tähän.
Tämä on erään vuoden viimeinen päivä,
jonka tuolle puolen ei aikaa enää riitä.
Ajatus päättyy tähän niinkuin myös mielikuvituksen elämä.

Eikä olemassa ole mitään syvemmin omaksuttua,
ajateltua tai tunnettua,
vahvistakoon tämä siis sydämen sisimmän kohtaamaan
onnettomuutensa — nämä isät, jotka seisovat ympärillä
nämä äidit, koskettelevat ja puhuvat lähellä ollen
nämä rakastavaiset odottaen kuivan pehmeässä ruohikossa.

II

Jätä myöhempään kesän anatomia
niin fyysillinen kuin metafyyssinenkin mänty,
katsokaamme tosiolovaa, ei muuta.
Katsokaamme sitä näön kuumimmalla tulella
polttaen tuhkaksi kaiken, joka ei ole siitä osa.

Piirrä kultainen aurinko valkaistulle taivaalle
turvautumatta yhteenkään metafooraan,
katso sitä sen olennaisessa kuivuudessa
ja sano: tässä keskus, jota etsin.
Kiinnitä se ikuiseen lehvistöön.

Ja täytä lehvistö seisahduneella rauhalla,
ilolla jatkuvuudesta, tosi tietämättömyydellä
muutoksen mahdollisuudesta. Karkoita
halu olemattomaan. Tämä on hedelmällisyyden
autius, joka ei voi saavuttaa enempää.

III

Tämä on koko maailman todellinen torni
tarkkailupaikka, huipentuma vihreydessä.
Torni, kallisarvoisempi kuin sen näköala.
Tarkkailupaikka valtaistuimen kaltainen,
kaiken akseli ja vihreyden korkein aste,

onnellisimman kansan maa, täynnä häähymnejä.
 Se vuori, jolla torni seisoo
 on lopullinen. Täällä aurinko unettomana
 hengittää omaa ilmaansa ja lepää.
 Tämä on pakopaikka, jonka loppu luo.

Vanhus, joka seisoo tornissa, ei lue
 mitään kirjaa. Hänen verevä vanhuutensa
 imee itseensä verevän kesän ja raukeaa
 ymmärrykseen, jossa hänen vuotensa toteutuvat,
 tunteeseen, joka ei kykene enempään.

IV

Eräs todellisuuden rajoista on läsnä
 Oleyssä, kun päivät pitkät paahtunut heinä
 kootaan suoviksi. Tämä maa on liian kypsä
 ongelmille, liian tyyni. Täällä kaukainen
 pettää selvänäköisenkin silmän.

Ja korvan toisarvoisiin aisteihin
 ei parveile toisarvoisia ääniä vaan kuorot,
 ei loihdintaa vaan viimeiset kuorot, äänet
 sekoittamattomina, täysiaänisinä,
 sanattoman kielen puhdasta retoriikkaa.

Tuohon suuntaan päättyy kaikki, ja koska
 näin on, päättyy suuntakin, ja me hyväksymme
 olevan hyvänä. Äärimmäisimmän täytyy olla hyvää
 niinkuin meidän onnemme, hunajakennot
 puussa, värien sekoittuminen juhlassa.

V

Yksi päivä tekee vuoden rikkaaksi, yksi nainen
 saa muut katsomaan maahan, miehestä syntyy rotu
 ylevä niinkuin hän, hänen kaltaisensa jatkuvuudessa.
 Vai rikastuttavatko muut päivät yhden, ja onko
 kuningatar tosiaan niin nöyrä kuin miltä näyttää

koko rotunsa armelias majesteetti? Säiden ajama
 ärhentelevä sotamies, joka suurena häämöttää
 auringossa on eräs poikahahmo, yksi maan
 lapsista, helposti syntynyt, maan lihaa
 ei hammppukangasta. Tuo ei aivan satunnainen sininen

sisältää vuoden, toiset vuodet ja virret,
 kansat ilman muistoa. Päivä tekee vuoden
 rikkaaksi, ei kuitenkaan kaunistuksen tavoin.
 Muistosta riisuttuna se tuo julki väkevyytensä:
 Nuoruuden, elinvoimaisen pojan, sankarin voiman.

VI

On särkymätön kallio. Se on totuus.
 Se nousee maasta, merestä ne peittäen.
 Se on puolittain vihreä vuori ja sen toinen
 mittaamattomissa oleva puoli sellaista kalliota,
 joksi liikkumaton ilma muuttuu. Mutta se ei ole

erakon totuus tai symboli erakon luolan.
 Se on näkyvä kallio, sen voi kuulla,
 varman levon suoma loistelas armo
 tällä maaperällä, kirkkaista kirkkain lepo,
 varmat asiat, joiden varmuus kannattaa meitä.

Se on kesän kallio, äärimmäisin.
 Valaistu vuori, puolitiehen kukkaan käynyt
 ja toinen puoli piirissä äärimmäisen valon
 safiirien leimutessa keskitaivaalta ikäänkuin
 istuisi kaksitoista prinssiä edessä kuninkaansa.

VII

Kaukana metsissä he lauloivat epätodellisia laulujaan
 turvassa. Oli vaikeata laulaa kohteen edessä.
 Laulajien oli pakko joko kääntyä
 tai torjua pois kohde. Syvällä metsissä
 he lauloivat kesästä yleisillä niityillä.

He lauloivat haluten lähellä olevaa kohdetta,
 mutta jonka edessä halu ei enää liikkunut
 ei pystynyt luomaan itsestään, mitä se ei voinut löytää.
 Kolme kertaa takertuu keskitetty itse, kolme kertaa
 kolmasti keskitetty itse omistettuaan

kohteen tarttuu siihen villisti tarkastaen.
 Kerran ottaakseen vangiksi, kerran alistaakseen
 tai tullakseen alistetuksi, kerran julistaakseen
 saaliiksioton merkityksen, tuon kovan palkinnon
 täydellisesti saavutetun, ilmeisen ja löydetyn.

VIII

Aamun trumpetti soi pilvissä ja läpi
 taivaan. Näin kuulutetaan näkyvä.
 Enemmän kuin näkyvä, enemmän kuin terävä
 ja loistelas kohta. Trumpetti huutaa
 tämä on seuraaja näkymättömälle.

Tämä on sen sijainen hengen sotajuonissa.
 Tämän, nähtynä ja muistettuna täytyy
 ottaa hengen paikka niinkuin mahdollinen
 korvaa mahdottomuuden. Tuo kajahtava huuto
 on kuin tuhannet voimistelijat kierien alas

jakamaan päivän. Trumpetti olettaa,
että on olemassa mieli, tietoinen jakoisuudestaan
huudostaan torven kaltaisesta, sanontansa tiestä
niinkuin henkilö tiedostaa itsensä kansanjoukossa.
Ihmisen mieli kasvanut kunnianarvoiseksi epätodellisuudessa.

IX

Lennä matalalla kirkas kukko, pysähdy hernesalkoon.
Anna ruskean rintasi punertua lämpöä odottaessasi.
Tarkasta pajua toisella silmälläsi, liikkumattomana.
Puutarhurin kissa on kuollut, poissa tarhuri
ja viimevuoden puutarhassa hekumoivat rikkaruohot.

Tunteitten moniyhteys hajoaa hyljättyssä
paikassa. Pehmeä, ystävällinen lintu,
katsot rappiota: järjestetyn ja järjestyksen
hengen rappiota — douceurs, tristesses —
elämän, kuoleman pääoma, sulavalinja pensas

ja kiilloitettu eläin — tämä kompleksi on hajoava.
Ja sinä hernesalossasi kenties huomaat
toisien tunteitten toisen yhteyden, vaan ei
niin pehmeiden niin ystävällisten ja päästät
äänen, joka ei ole osa kuulijan tajunnasta.

X

Kesän henkilöitymät näyttelevät osia
ei-inhimillisen tekijän näytelmästä, tekijän,
joka mietiskelee kultakuoriaisten kera myöhään yöllä
sinisillä niityillä. Hän ei kuule henkilöittensä puhuvan.
Hän näkee heidät läiskinä alakuloisissa puvuissaan

sinistä, keltaista, aurinko ja taivas
napitettuina, silkkivöissä, saumattuina
puna-viher raitaisina, suureen säädyllyisyyteen,
ajan henkeen sopivissa puvuissa osina
kesän kirjavuuden kokonaisuudesta,

jossa nuo henkilöt puhuvat koska he haluavat
puhua, nuo lihavat ruusunpunertavat karaktäärit
vapaina hetken tarpeesta ilkeyteen, äkilliseen itkuun
täydellisinä täydellisellä näyttämöllä
lausuen osansa ikäänkuin nuoruuden onnessa.

Suom. Pentti Karhunmaa

IDÄN PERINTÖÄ

Muhammed Šemseddin Hafiz

Henri Broms

Henri Broms

Usein kuulee kirjallisuutta harrastavien henkilöiden suusta toteaksen, että vain harvoin tulee avanneeksi jonkin vanhemman klasisikon, sanokaamme Danten tai Homeroksen teoksia, koska menneiden aikojen ajattelutapaan syventyminen vaatii kovin suurta vaivaa. Ymmärtämyksen sillan rakentaminen Idän runouteen, varsinkin hieman vanhempaan, vaatii tuota vaivaa moninkertaisen määrän. Jos kirjailija on toisen ja kolmannen luokan kyky eikä heti ensi lukemalta valloita lukijaansa, etenkin silloin kyselee itämaan runouteen tutustuja itseltään epätoivoisena, miksi joka ainoan vertauksen täytyy olla kaukaa haettu ja konstikas, miksi jokainen säe on täyteen ahdettu tätä kuvakieltä. Monimutkaiset, vierassointuiset mitat sulattavat tekstin hänen mielessään paksuksi massaksi, joka itsepäisesti uhmaa altistakin lukijaa, eikä luovuta sanomaansa. Jos kirjailija, kuten Hafizin tapauksessa on laita, on ensiluokkainen kyky, pysyvät lukijan mielessä persialaisen runouden luonteenomaiset piirteet, vertausten runsaus ja yhä uudelleen toistuvat samat aiheet, edelleen etualalla, mutta hän tunnistaa niiden takaa eräitä kaikessa hyvässä runoudessa toistuvia kuvioita: muualta jo entuudesta tuttu taiteilijan asenne luontoon, onnettomuuksiin, nuoruuteen, vanhenemiseen ja elämään yleensä kuultaa vieraan ilmaisutyylin takaa ja tekee tuon tyylin hyväksyttäväksi. Rytmii, joka äsken ei ottanut luistaakseen, tuntuu nyt polkevan sattuvana antaen vokaaleille ja konsonanteille luonnetta ja elämää, lukija huomaa etteivät persialaisarabialaiset rytmit ole ensinkään niin vaikeita ja vieraita kuin esim. kreikkalais-latinalaiset runomitat, jotka kuitenkin on tehty tajuttaviksi monille sukupolville esi-isiamme.

Ystävänä astui maagin temppeliin
pitäen kädessään maljaa
viinistä päihtyneenä muiden lailla,
miten sädehtivät narsissit!
Hänen ratsunsa kaviosta loisti
uusi kuu
ja korkea pinja hämmentyi
hänen solakan vartalonsa nähdessään.

Tässä esimerkki »itämaisesta kirjavuudesta». Näyte on ehkä hieman liiankin täyteen lastattu ollakseen aivan tyyppillinen Hafizille. Tulenpalvojain temppeli on yleinen nimitys krouville persialaisessa runoudessa, pakanallinen paikka, joka samalla opettaa ikivanhaa viisautta — näin on vertaus ymmärrettävä. Narsissi on Persian runoilijoiden käypä vertaus silmälle. Rakastetun (joka itämaisen tavan mukaan on nuorukainen) hevosen kenkänä on loistava kuun sirppi — sangen voimakkaasti maustettu vertaus meikäläisen käsityksen mukaan.

Hafizin elämäkerta on osittain hänen omalta ajaltaan periytyvien tiedonantojen varassa, tiedonantojen, joissa todellisuutta on miltei mahdollon erottaa legendan hämärästä. Tyyppillinen on itämaisten kirjallisuushistorioitsijain välittämä, sangen realistisesti alkava kertomus siitä, miten Hafiz nuorena leipurinoppilaana kävi vapaa-aikoinaan koraanikoulua ja esitti runojaan julkisissa runonluentatilaisuuksissa, joissa nii-

den kömpelyydelle kuitenkin naurettiin. Epäonnistumisistaan masentuneena Hafiz meni erään pyhimyksen haudalle rukoilemaan. Oltuaan siellä melkein kuukauden hänelle ilmestyi yöllä kalifi Ali ja antoi hänen syödä paratiisin ruokaa, joka teki Hafizista todellisen runoilijan. Nykyisen ankan kritiikin antamat vähäiset mutta luotettavat tiedot Hafizin elämästä ovat seuraavat: Hän syntyi joskus 1320-luvun keskivaiheilla ja kuoli luultavasti vuonna 1390, harjoitti teologisia opintoja, joissa saavutti varsin kunnioitettavan asteen, päätellen hänen liikanimestään Hafiz, joka annetaan henkilölle, joka osaa koraanin ulkoa. 1350-luvulla on Hafiz vielä ollut köyhä mies, Taškentin kaupungista Venäjällä on näet äskettäin löydetty sellainen aarre kuin runoilijan itsensä kirjoittama käsikirjoitusjäljennös, jäljentäjän toimeen olisi vain sangen varaton henkilö ryhtynyt. Sitten on taloudellinen asema parantunut, Hafizin runoista voidaan päätellä hänen nauttineen kotimaakuntansa ruhtinaiden jakamatonta suosiota, hän jopa joutui pitkäaikaisimman mesenaattinsa Šah Šugan, joka itsekin harrasti kirjoittelua, kateuden kohteeksi ja lopulta epäsuosioon. Hafizin elämän kymmenkunta viime vuotta kuluivat syrjäytetyssä asemassa ja tuloksettomissa yrityksissä päästä takaisin hovin suosioon. Hafiz vietti koko ikänsä Širazin kaupungissa, joka on muinaisen ja nykyisen Iranin vanhinta kulttuurialuetta. Se sijaitsee keskellä Farsin maakuntaa, josta koko Persia on saanut nimensä, ja on nykyisinkin tunnettu erikoisen hyvästä ilmanalastaan ja luonnonkauneudestaan.

Hafizin runokokoelma tarjoaa ainutlaatuisen esimerkin siitä, miten täydellisesti kirjailija saattaa vetäytyä oman runoutensa norsunluutorniin oman aikansa ulkonaisten tapahtumien myrskyistä. Jos yrittäisi Hafizin runojen pohjalta saada kuvan ajasta, jossa hän eli, voisi päätellä širazilaisten 1300-luvulla viettäneen kulta-aikaa, jonka valoisuutta sumensivat vain papiston jäykkä ylivalta, sekä ajoittain viinin juonnin, tai pikemminkin sen juomattomuuden valvojat, kaupunkia kiertelevät raittiuskonstaapelit. Toisinaan, kuitenkin äärimmäisen harvoin, tulee kuuluville äänenpainoja, jotka kumahtavin soinnuin ilmaisevat ajan poliittisten tapahtumain synkän yleisvärin, jonka tuon ajan historiankirjoitus tuntee:

Kun leijonien paikalle
oli asettunut susi
saavutti kärsivällisyytemme rajansa äärimmäisen.
Kun varikset karkoittivat sudenkorennot
järki pelästyi ja vavahti.
Niinpä tule, hyvän uutisien lintu,
tuo tieto ilahduttava ja kerro kohtalo:
ehkä joskus myöhemmin tuo aika meille
takaisin kansan, ennen olleen kaltaisen.

On ilmeistä, että tuo aika Hafizille ja hänen pienelle ystäväpiirilleen onkin ollut kulta-aikaa. Hafiz on sitä ainakin itse etsinyt, yksilöllisen onnen löytäminen käsillä olevasta hetkestä on näet Hafizin runojen mukaan elämän tarkoitus. Hän ei ole uskonnollisten tai valtiollisessa elämässä vallitsevien aatteiden ja suuntien asianajaja. Yksilön onnen etsinnän periaatteen mukaisesti hän ylistääkin yhtä kohteliaan kääntein tasapuolisesti kaikkia niitä lukuisia ruhtinaita ja korkeita virkamiehiä, jotka hänen aikanaan nopeassa tahdissa seurasivat toisiaan ajan politiikan näyttämöllä.

Vuoden 1300 tienoilla alkoi mongolivalta Persiassa horjua. Sadan vuoden ajan olivat Persian maaperällä hallinneet vierasrotuiset valloitt-

tajat. Osavaltiot, joissa heidän jälkeläisensä olivat vallassa, olivat yksi toisensa jälkeen kukistuneet keskinäisiin riitoihin. Nyt puhkesivat eri puolilla maata raivoisat taistelut vallanperimyksestä, joita kesti sadan vuoden ajan, siihen asti, kunnes seuraava vieras valloittaja, koko Aasiassa kauhua herättänyt Timur Lenk, liitti Persian alueisiinsa. Hafizin aika oli siis interregnumin, nyrkkivallan aikaa. Neljä niistä viidestä Širazin provinssin kuninkaasta, joiden valtaanpääsyn ja kukistumisen Hafiz eläessään näki, kuului musaffaridien hallitsijasukuun. Tämän lyhytikäisen dynastian jäsenet hakenevat petollisuudessa ja periaatteettomuudessa turhaan vertaistaan muiden poliittisten rappiokausien historiassa. Jokainen heistä sai taistella vallasta isänsä, poikansa, tai muun läheisen sukulaisen kanssa. Mutta kuten renessanssin ruhtinaissa, heissä yhtyi kavaluus ja lahjakkuus, ja eräs heistä, šaahi Šuga, oli Hafizin suosija miltei kahden vuosikymmenen ajan. Hän on se »kuningasratsastaja», joka usein esiintyy Hafizin runoissa.

Tähän »kuningasratsastaja» lisänimen käyttöön liittyy muuten eräs piirre, joka on luonteenomainen Hafizin tyyliin. Nimitys esiintyy useimmiten hänen rakkausrunoissaan, ja aikaisemmin arveltiin sen taakse kätkeytyvän Hafizin rakastetun. Äskettäin on kuitenkin huomattu, että kuningasratsastaja sana on persiankielinen käännös šaahin arabiankielisestä lisänimestä. Hafiz sai näin runoilille laajan levikin pelkkinä rakkausrunoina, mutta ne voitiin hovin käsissä tulkita myös kunnianosoituksiksi korkealle suosijalle: tämä monitasoisuus on saatu aikaan niin varmallalla tyyllitaidolla, ettei kumpikaan merkitys kärsi. Taidokas monimerkityksisyys juuri antaa hänen runoudelleen erikoisvärin, jota muilla ei ole. Niinpä hän on osannut yhdistää maallisen ja mystillisen runouden kielenkäytön siten, että vielä tänä päivänäkin eräät kiistelevät siitä, oliko Hafizin pikarissa todellista, juotavaksi tarkoitettua viiniä, vai salaisen tiedon eliksiiriä. On ilmeistä, että suvereenin kielen mestarin nimenomaisena tarkoituksena on ollut eksyttää tällaiset kertakaikkiset selittäjät jäljiltään. Tämän tyyllillisen kameleonttimaisuuden voi myös tulkita valtioviisaudesta johtuvaksi. Viinilaulujen laulajalle se saattoi olla edullista aikana, jolloin viininjuonnista rangaistiin ankarasti.

T. S. Eliot on kuvaillut eräässä esseessään omaa käsitystään kirjallisesta klassikosta seuraavaan tapaan. Jotta voisimme pitää kirjailijaa ehdottomana klassikkona, täytyy hänen edustaa kirjallisuutensa huipukohtaa. Hänen esiintymisensä ei saa sattua kirjallisen kehityksen alkuun, hän ei saa itse olla koko esitystapansa luoja, hänellä täytyy olla edeltäjiä, jotka jo ovat saavuttaneet huomattavan tason. Koko tyyllillisen kehityksen täytyy ikäänkuin olla suuntautunut siihen päämaaliin, jonka klassikko saavuttaa tyhjentäen samalla koko kirjallisuutensa voimavarat. Klassikon esiintymisen jälkeen näet Eliotin mukaan kirjallisuuden taso vähitellen laskee, se muuttuu saavuttamattomien esikuvien tyhjäksi jäljentämiseksi. Eliotin persoonalliset käsitykset on esitetty luonnehtimaan roomalaista Vergiliusta, mutta ne tuntuvat osuvan naulan kantaan myös Hafizin kohdalla. Sillä lyyrillisellä runomuodolla, jota Hafiz enimmäkseen käytti, gaseelilla (persiaksi *ghazal*), oli jo hänen aikanaan kuutisen sataa vuotta vanhat perinteet. Mitat olivat tarkkaan määrättyt ja muuttumattomat, samoin aiheiden ja luvallisten vertausten suhteen olivat eri islamin maiden runoilijat n. vuodesta 1000 lähtien niin ankarain lakien alaisia, ettei Euroopan kirjallisuuksissa ole sille vertauskohtaa. Niinpä useimmat kielikuvat, joita Hafiz käytti, olivat perintötavaraa. Esim. vanha kulunut teema siitä, miten satakieli rakkaudesta mielettömänä syöksyy kohti ruusua ja laulaa parhaat sävellyksensä ennen kuolemaa, ruumis okaiden lävistämänä, toistuu sadoissa eri variaatioissa, esiintyy lukemattomissa eri

vihjeissä myös Hafizin runoudessa. Ulkonaisesti kuvat ovat siis samoja, mutta Hafizilla on, kuten suurilla sanankäyttäjillä aina, kyky antaa näille kuville uusi varaus, löytää kuluneista sanoista uusia merkityksiä. Esimerkiksi seuraava vanha runokuva: Aamun koittaessa Salaisuuksien käsi viittasi krouvin ovella jne. Hafizilla tämä kohtausta saa kosmillisen tapahtuman, uuden päivän alkusignaalin laajan luonteen, kun taas toisella runoilijalla tämä persialaisten viinilaulujen tuttu näkymä tuntuu arkipäiväiseltä. Tässä on tekijänä myös kielen sointuarvojen taidokas hyväksikäyttö. Hafizin kielenkäyttö on helppoa ja leikittelevää, siinä ei ole mitään tuollaista ankaruutta, jonka jotkut liittäivät klassilliseen käsitteeseen. Useimpia hänen runoistaan voi kutsua musiikkikappaleiksi, jonka osat on sävelletty jonkin vokaalin ympärille, siinä määrin Hafizia lukiessa jää kuuntelemaan näitä kielikaiullisia aineksia.

Voi sanoa, että Hafizin runouden voittokulku aivan äsken kuvaa-
mamme Eliotin kaavan mukaisesti oli tuhoisa Persian kirjalliselle kehitykselle. Hafiziin loppui Persian kirjallisuuden kulta-aika ja alkoi sen hopea- ja pronssikausi. Viiteen sataan vuoteen ei hänen jälkeensä Persiasta tullut maailmankirjallisuuteen kuuluvia nimiä, ja useimmat arvostetut runoilijat tuolta ajalta tunnustavat oppimestarikseen Hafizin. Jo runoilijan eläessä alkoi hänen runoutensa matka yli kielirajojen yleismaailmallisen runouden vähälukaiseen piiriin. Itämaisten kirjallisuushistorioitsijain mukaan, ja kuten Hafizin runoistakin voimme päätellä, sai hän kutsuja huomattavilta ruhtinasmesenaateilta sekä Mesopotamiasta, Etelä-Intiasta että Bengalista. Hafiz kirjoittaa eräässä kohdin:

Kaikki Intian papukaijat
muuttuvat sokerin näpistelijöiksi
näiden Persian makeisten vuoksi,
jotka matkaavat Bengaliin.
Näe ajan ja paikan katoavan
runouden pyhiinvaelluksessa
sillä tämä lapsi, vasta yhden yön ikäinen
lähtee matkalle, joka kestää koko vuoden.

Lapsella tarkoittaa Hafiz tietenkin omaa, vastakirjoitettua runoan.

Matka yli kulttuurirajojen kesti hieman pitemmän ajan. Eurooppalaisten matkailijain satunnaisia mainintoja esiintyy jo 1600-luvulla. 1700-luvulla lisääntyi Hafiz-käännösten määrä ja 1800-luvun alussa voi Saksassa sanoa vallinneen suoranaisen Hafiz-kultin. Kolme nimekästä saksalaista runoilijaa, nim. Goethe, v. Platen ja Rückert pitivät Hafizia ajoittain oppimestarina ja heidän ympärillään oli joukko pienempiä nimiä, jotka kunnostautuivat kääntäjinä. Goethestä Hafizin runous löysi syvällisen ymmärtäjän: hän tutki Hafizia kiinteästi usean vuoden ajan. Goethe liitti Hafizin nimen eurooppalaiseen kirjalliseen perinteesen, hän näki idän kirjailijassa suuren, vaikkakin meille laadultaan vieraan hengenelämän ilmiön, jonka ymmärtäminen ja omaksuminen muodostui hänelle kulttuurivellisuudeksi, samoin kuin sitä oli ollut antiikin maailmankuvan omaksuminen. Aikaisemmin mainittiin Hafizin tyylin salaperäisyys. Goethe on ehkä parhaiten tajunnut tälle ominaisen tyyli muodon: alinomaisen naamioleikin lauseiden henkisen ja maallisen merkityksen välillä, joka on helppo todeta hänen runojensa johtavaksi tyyli piirteeksi. Realistinen juomalaulu muuttuu vihjailuksi mystiikan maailmasta, aitoon rakkausrunoon kätkeytyykin ruhtinas-tylistystä ja niin edelleen. Tällainen kirjoitustapa oli Goethen mielestä taiteilijan vapauden ihanne. Se, joka osasi kätkeä sanoihinsa kaiken, sitomatta kuitenkaan itseään tähän tai tuohon, ei ollut riippuvainen

enempää krouvarin kuin mystikonkaan tarjoamasta viinistä, eikä myöskään ruhtinaiden suosioista.

Hafizin nimi on merkittävästi seurannut niitä suhdannevaihteluita, jotka Lähi-Itä on kokenut Länsimaiden ajatusmaailmassa. Aina silloin kun Lähi-Idän kysymykset ovat olleet elävän mielenkiinnon kohteena, on Hafizkin ollut esillä. Itämaiden kulttuurin ensimmäinen tuleminen uuden ajan Eurooppaan sattui 1700—1800-lukujen vaihteeseen. Silloin löydettiin orientti, keksittiin, että ihmisellä oli muutakin mielenkiintoista menneisyyttä kuin antiikki. Tämän löytöretkitunnelman pohjalta kohosi tuon ajan Hafiz-innostus. Nykyisin, idän kansojen herättyä ja alettua vaatia Euroopan vakavaa huomiota puoleensa, on Hafizkin yhtäkkiä kokenut uuden renessanssin. Viime sodan aikana ja sen jälkeen on tiheämmässä tahdissa kuin siihen asti vuosisataan ilmestynyt käänteentekeviä tutkimuksia ja viimeisten kirjallisten suuntausten mukaisia käännöksiä, jotka saattavat runoilijan uuteen valoon.

On todella vahinko, ettei meidän kielellemme ole siirretty Hafizia. Lyyrilliseltä voimaltaan ja runoudessaan avautuvien syvyysspektiivien puolesta hän edustaa aivan toisenlaista sanan mahtia kuin esim. Omar Khaijam, joka suurelta osalta saa kiittää maailmanmaineestaan ensimmäisen englantilaisen kääntäjänsä runollisia kykyjä.

*Sinun kasvojasi ei ole kukaan nähnyt
vaikka katsojia on tuhansia.
Kukka on vasta nupulla
silti jo satakielet parveilevat.
Ei ihme jos minä, muukalainen, etsin maatasi,
tällä alueella vaeltaa jo joukoittain
minun kaltaisiani.
Vaikka olen sinusta kaukana
— kukapa toisaalta sinusta on kaukana —
elän toivossa, toivossa saada pian yhtyä sinuun.
Rakkaus ei tee eroa
luostarin ja viinituvan välillä,
molemmissa voivat rakastetun kasvot sädehtiä.
Hartauden työt ja saavutukset rukouskopin
eivät menetä hohdettaan,
tornista vaikka kumahtaakin outo kirkonkello,
ristiä vaikka kuulutettaisiin.
Onko rakastajaa, jonka tilaa ystävä ei huomaa?
Hyvät miehet, kärsimystä ei ole
ja jos olisikin — parantajan tiedätte.
Varmaankan ei ollut kaiken lopuksi
Hafizin valitus vailla tarkoitusta.
Se oli merkillinen kertomus,
tarina ihmeitä täynnä.*

Professorien kapina Länsi-Saksassa

näyttää vaikuttaneen järkyttävästi maan poliittiseen ilmapiiriin. Kahdeksantoista Saksan etevimpiin kuuluvaa atomintutkijaa esitti kevättälvella julkisen varoituksen niistä vaaroista, jotka maalle koituvat, jos se tarttuu atomiaseisiin. Varoitus oli sitä vaikuttavampi, koska joukossa oli miehiä, mm. Nobel-palkinnon saaja, 78-vuotias Otto Hahn, joiden vaikuttimien puhtautta ei kukaan voinut epäillä. Kommunistien toimeksiannosta ei ollut millään muotoa kysymys. Se että varoituksen alkuunpaneva voima ilmeisesti oli prof. Friedrich v. Weizsäcker, Hitlerin tunnetun ulkoasiain-virkamiehen v. Weizsäckerin poika, tuli kyllä heti sormella osoitetuksi.

Kun sekä idässä että lännessä yhteistä kansaa sumutetaan uskomään, että on olemassa tehokkaita väestönsuojelukeinoja atomiaseita vastaan, lausutaan varoituksessa selvät sanat: »Me emme tunne mitään teknillistä keinoa, minkä avulla suuria väestöjoukkoja voitaisiin varmasti suojella tältä (atomiräjähdyksen)vaaralta.» Hallitukset hankkivat kyllä jonkinlaista suojaa varsinaista atomipommia vastaan, mutta vetypommien suhteen jäävät suuret väestöjoukot — tietysti hallituksia ja heidän läheisiään lukuun ottamatta — täysin avuttomiksi.

Länsi-Saksan hallitseva katolinen puolue, kristillisdemokraatit, ryhtyi heti ampumaan tiedemiesten varoitusta hajalle. Itsevarma liittokansleri Adenauer jyräsi: »Heidän olisi ensin pitänyt tulla minun luokseni saadakseen tietoja, joita heillä ei ollut.» Prof. Maier-

Leibnitz vastasi: »Ajatus, että olisimme menneet liittokanslerin luokse saamaan opetusta ammatillisista kysymyksistä, ei olisi ikinä pälkähtänyt päähämme.» Katolinen puolustusministeri Franz Josef Strauss tuhahti eräässä haastattelussa: »Meistä on vähitellen tullut maailman kaikkien moraaliromanttikkojen anomusten kohde.» Mitään asiallista eivät hallitusmiehet kuitenkaan pystyneet esittämään varoituksen oleellisen sisällön kumoamiseksi. Ei voida poistaa sitä tosiasiaa, että vetypommi aiheuttaa 36 tunnin kuluessa 18 000 neliökilometrin alueella viisinkertaisesti ihmisen surmaavan säteilyn; että kaksi vuotta on ihmisten tällä alueella eletävä maanalaisissa suojissa, mikäli he ovat niihin ajoissa ehtineet. Sellaisten piilopirttien rakentamiseen eivät riitä edes Länsi-Saksan rikkaan valtion varat. Ergo: kaikki voimat olisi keskitettävä tämän kammottavan varjon, atomiaseen, karkoittamiseksi ihmiskunnan yltä. Ei liene epäilystä, että hallitukset siitä saivat kiitosta sekä nyky- että jälkimaailmalta.

Mikä sitten saa johtavat länsivallat viittaamaan kintaalla näille varoituksille, joita taatusti puolueettomien asiantuntijoiden taholta on sadellut siitä lähtien, kun ensimmäinen »vaatimaton» kokeilu suoritettiin Hirošimassa ja Nagasakissa v. 1945? Mikä saa intelligentit poliittiset johtajat pitämään niin tiukasti kiinni tästä aseesta, jonka käyttö muuttaisi varmasti ensi kertaa historiassa täysin todeksi Raamatun lausuman: Joka miekkaan tarttuu, se

miekkään hukkuu. Selitys, joka kuultaa lukuisista lausumista, erikoisesti Oppenheimerin jutun yhteydessä, lieenee se, että ihmiskunnan yllä lepää

maailmankommunismin varjo,

jota vastaan ei löydetä muuta tehokasta turvaa kuin on tip-top-atomiasepuolustus. Kaikesta puhetulvasta huolimatta ei lännellä ole täyttä luottamusta omien aatteidensa maailmaa-vakuuttavaan voimaan. Kun argumentit loppuvat, tartutaan aseeseen. Amerikkalaisten epäluottamuksesta hengenaseisiin taistelussa kommunismin petoa vastaan puhuu mm. Russel W. Davenport, merkittävä amerikkalainen journalisti ja ajattelija, jälkeensäjääneessä teoksessaan »Ihmisen arvoisuus» (The Dignity of Man). Usko, että maailmankommunismia voidaan tehokkaasti vastustaa atomiaseella, näyttää kuitenkin illuusiolta, erittäin vaaralliselta illuusiolta. Kun

Robert Julius Oppenheimer,

johtava amerikkalainen atomiaseen kehittäjä, sodan päätyttyä oivalsi, että oli kehitettävissä tavallista atomipommia vielä tehokkaampi ase, vetypommi, hän samalla näyttää oivaltaneen sen hirtittävän turvallisuuden illuusion, jonka sellainen ase Amerikan kansalle saattaa luoda.

Oppenheimer ei ollut mikään kommunistien agentti. On päinvastoin ilmeistä, että hän tahtoi parhaalla tavalla vaikuttaa läntisen maailman kehitykseen. Keskusteluissa amerikkalaisen Venäjän-asiantuntijan George Kennanin kanssa — näistä keskusteluista on Kennan itse kertonut — hän päätyi siihen tulokseen, ettei Neuvostoliitto ikinä suorittaisi suurta yleis-hyökkäystä läntistä maailmaa vastaan, hyökkäystä, jota amerikkalaiset pelkäävät kuin ruttoa. Maailmankommunismin etenemistaktiikka on aivan toinen, se oli sekä Oppenheimerin että

Moskovassa pitkän aikaa lähettäläänä toimineen Kennanin käsitys. Heidän vakaumuksensa — jota tukee historiallinen kokemus, myös Suomen kohdalla — oli, että maailmankommunismi pyrkii nielemään vain maan ja kansan kerrallaan valtapiirinsä välittömästä läheisyydestä. Kohtalokas erehdys läntiselle maailmalle olisi tällöin istahtaa jättiläisaseensa taakse ja laiminlyödä henkinen taistelu, jota käytiin ja jota käydään kommunismin valtapiiriin rajoittuvissa maissa, niin Euroopassa kuin Aasiassa. Sen sijaan, että kehitetään super-aseita, olisi kehitettävä super-aatteita.

'Oppie' ja Kennan pelkäävät — Kennanin sanojen mukaan — »että (Yhdysvallat) voisi nähdä turvallisuutensa perustuvan vain hävitysvoimien matematiikkaan... ja unohtaa, että turvallisuutemme riippuu suurelta osalta kyvystämme kiinnittää huomiota maailmanpolitiikan positiivisiin ongelmiin.» Ja »että (kilpajuoksu joukkotuhoaseitten alalla) saattaisi julkisen ajattelumme mitä tulee ulkopoliitiikkaan ja sotilaspolitiikkaan väärtile urille...»

Sikäli kuin Suomesta käsin voidaan arvostella, on tämä Oppenheimerin ja Kennanin pelko toteutunut: atomiase on saanut sellaisen sijan Yhdysvaltojen ja Atlantin liiton ulko- ja sotilaspoliittisessa ajattelussa, että siitä pidetään nyttemmin hinnalla millä hyvänsä kiinni. Venäläiset saattoivat menettellä Unkarissa niin siivottomasti kuin mielivät, koska he tiesivät, että sota olisi merkinnyt lännelle atomisotaa. Pelottavalla tavalla toteutui Kennanin oppi: venäläisiä kiinnostaa vain naapurimaitensa alistaminen. Tässä piilee lännen vaara, ei maailmankommunismin avoimessa yleishyökkäyksessä.

Hitlerin puhdistus kesällä 1934

näyttää saaneen ensimmäisen luotettavan selvityksen länsisaksalaisen DER SPIEGEL lehden artik-

kelissa (n:o 20 1957), joka edustaa lehden korkeata tarkkailijatasoa. »Kahden päivän ajan, toukokuun 30. päivän aamusta klo 10:stä heinäkuun 2. päivän aamuun klo 7:än hallitsi Saksassa vuonna 1934 murha valtion vuoksi — virallinen ilmaisu kuului: »Röhm-puhdistus». SS ja Salainen valtiollinen poliisi ampuivat SA-johtajat tai löivät heidät kuoliaiksi. Konservatiivisia ja katolisia oppositiomiehiä, epämieluisia kenraaleja ja poliittisesti puolueettomia kansalaisia joutui persoonallisen koston uhreiksi — valtion verioikeuden nimissä.» Nykyään lasketaan, että n. 200 henkilöä tuli tässä puhdistuksessa, joka lopullisesti raivasi Hitlerille tien valtaan, raa'alla tavalla surmatuksi. Koska jälkimaailma voi saada siitä kenties opetusta ja varoitusta, miten valtaa nykyaikaisessa yhden puolueen valtiossa taotaan, esitämme katkelman DER SPIEGEL lehden selostuksesta. — Kenraali v. Schleicher, joka oli julkisesti arvostellut kansallissosialisteja, sai luokseen vieraan. Kenraalin keittäjätar saneli välittömästi murhan jälkeen poliisipöytäkirjaan seuraavan kertomuksen:

Talon ovelle oli tullut vieras mies. »...Lähdin nyt ovelta herran kenraalin työhuoneeseen vieraan herran seuratussa perässäni. Saavuttuani työhuoneeseen seisoi herra aivan takanani ja kysyi kirjoituspöydän takana istuvalta herran kenraali von Schleicheriltä, olisiko hän kenraali von Schleicher. Herra kenraali v. Schl. istui tuolissaan kirjoituspöydän ääressä ja työskenteli. Kuultuaan hänelle osoitetun kysymyksen hän käänsi kehonsa puoliksi ympäri nähdäkseen herran ja sanoi kyllä. Sillä hetkellä pamahtivat myöskin jo laukaukset.

»Mitä sen jälkeen tapahtui, sitä en tiedä, sillä huusin kauhusta ja juoksin huoneesta. Kauhuissani olin juossut huoneitten läpi päästäkseni puutarhaan. Talvipuutarhassa kohtasin tekijän jälleen. En voi kuitenkaan sanoa, missä hän oli viipynyt. Kenraali von Sch-

leicherin työhuoneessa oli rouva von Schleicher istunut radion ääressä. Kun sen jälkeen taas tulin huoneeseen, tapasin rouva von Schleicherin samoin kuin kenraalin ammuttuina lattialla. Tarkemmin en voi kuvata tekijää, koska olin liian kiihtynyt. En usko, että tuntisin hänet jos hän olisi taas edessäni.»

Mikään maallinen oikeus ei koskaan saavuttanut — eikä yrittänyt — tätä murhaa — tätä murhaa, joka oli vain yksi vaatimaton jäsen Hitlerin suuressa operaatiossa. Mutta aikalaiset olisivat voineet yhdestäkin tapauksesta päätellä, mikä oli valtaansa takovan korpraalin todellinen laatu.

Ainakin sodanjälkeisessä polveksa herää yhä uudelleen kysymys: miten oli mahdollista, että saksalaisten arvostelukyky hämärtyi siinä määrin, että he jokseenkin kakistelematta sulattivat kesän 1934 tapahtumat?

Samainen DER SPIEGEL, joka kannanotoissaan vaikuttaa varsin puolueettomalta, on äskettäin (no 29) myös sivunnut

Stalinin puhdistusta kesällä 1937.

Eräs yksityiskohta ansaitsee erikoista huomiota, koska siihen osallistui maan nykyinen vahva mies Nikita Hrushtshev. Stalin nimitti mainittuna kesänä Hrushtshevin Ukrainan kommunistisen puolueen pääsihteeriksi. Uusi pääsihteeri kutsui heti Kiovaan saavuttuaan koolle 120 puolueen johtavaa jäsentä keskuskomitean täysistuntoon. Hrushtshevin mukana saapui Kiovaan valtiollisen poliisin eversti Serov, nykyinen turvallisuuspalvelun päällikkö, jonka miehet piiritivät puoluerakennuksen. Odotettiin Ukrainan pääministerin Lubtshenkon tuloa. Hän oli joutunut Stalinin epäsuosioon.

»Lubtshenko näki tullessaan poliisiketjun ja ajoi äkkijyrkästi kaartaan autollaan pakoon — tšekistien kp-tulen seuraamana. Hän sulkeutui huvilaansa ja piti

tulitaistelussa neljä tuntia puoliaan Serovin ampujia vastaan.

»Hänet löydettiin vieressään tyhjä pistooli. Viimeiset panokset hän oli ampunut vaimonsa ja omaan päähänsä.

»Sillä välin antoi Hrushtshev keskuskomitean tehdä yksimielisen päätöksen, jossa Lubtschenkon politiikka tuomittiin. Sen jälkeen ovet avautuivat ja valtiollisen poliisin komennuskunta astui sisään. Hrushtshev luki listalta nimiä, ja nimeltä mainitut vietiin pois...»

Vatikaanin poliittinen toiminta

ansaitsee nykyisessä maailmassa kasvavaa huomiota. Peron kaatui, kun Pyhä Isä nosti sormensa. Missä määrin langat kulkevat Roomasta Euroopan mahtaviin kristilisdemokraattisiin (katolisiin) puolueisiin, on Suomesta käsin vaikeata sanoa: mutta langat kulkevat.

Paavin kaikkietävyys maan päällä pitää yllä kaikissa maanosissa toimiva salainen palvelu, josta on sanottu (Hans Habe teoksessa »Im Namen des Teufels«, ilmestyy tänä syksynä suomeksi), että se on paremmin ja varmemmin informoitu kuin yhdenkään suurvallan salainen palvelu. Paavillisen vakoiluverkoston tehokkuutta selittää Hans Habe mm. sillä, ettei kukaan osaa epäillä hengellisen näköisiä unnia, jotka saavat rauhassa matkustella ja katsella maailmaa. Vatikaanin agenteilla ei lisäksi ole syytä esittää työnantajalleen liioiteltuja tai valheellisia tietoja vain palkkion saamiseksi, kuten suurvaltojen asiamiehillä, koska he yleensä ovat kirkon vakinaisia palvelijoita.

Miten tällainen toiminta sopii yhteen sen opin kanssa, että Pyhä Isä on Kristuksen Sijainen maan päällä, on varmasti pulmallinen kysymys. On mahdotonta ajatella, että millään lailla tulkittu Kristus olisi pannut alulle agenttiverkoston seurakuntansa etujen turvaamiseksi. Lievimmissäkin muodossaan on agentin toiminta järjestel-

mällistä toisten ihmisten luottamuksen pettämistä. Kenties juuri siitä syystä, ettei sitä millään käsitekeitoksilla voida puolustaa, Vatikanissa kumotaan tiedot sellaisen verkoston olemassaolosta.

Edellä oleva on lausuttu sillä varauksella, että Hans Haben tiedot pitävät paikkansa. Valitettavasti kirkon historia puhuu niiden paikkansa pitävyyden puolesta. Pahinkaan kietoutuminen maallisiin intresseihin ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että kirkko yhä edustaa korkeata henkisyttä maan päällä. Uskomuksemme on, että hetkellä, jolloin kirkko vetäisi sormensa pois kaikista maalliseen vaikutusvaltaan tähtäävistä pyrkimyksistä, jotka ovat sen henkistä elinvoimaa vuosisatojen aikana kalvaneet, se saisi kokea sisäisen nousun.

Ranska esifašistisessä vaiheessa?

Tämä on kysymys, jonka huolestuneet poliittiset tarkkailijat Ranskassa — mm. prof. Maurice Duverger — tällä hetkellä tekevät. Väitetään, että kansakunta päivä päivältä kypsyy kohti kansalliskiihkoista vähemmistövaltaa.

Kun toinen maailmansota oli päättynyt ja Ranska oli selvinnyt siitä ainakin suurvallan näköisenä, oli maalla kaksi mahdollisuutta. Toinen mahdollisuus, johon viittasi kansallissankari de Gaulle, merkitsi kieltäymystä ja ponnistusta: perusteellinen taloudellinen nousu, jotta Ranska pystyisi kehittämään siirtomaitaan eikä vain käyttämään niitä hyväksi. Samalla oli luotava voimakas armeija, joka pitäisi ranskalaisen imperiumin koossa aina Indo-Kiinasta Länsi-Afrikkaan asti.

Toinen mahdollisuus oli määrätietoinen vetäytyminen siirtomaista emämaahan, jolloin entisten siirtomaiden kanssa voitaisiin solmia yhteinen puolustusliitto molempipuolisen ystävyyden pohjalla.

Kumpikaan mahdollisuus ei toteutunut, Ranska ei pystynyt ko-

koamaan voimiaan kumpaankaan tiehen. Englanti valitsi siirtomaihinsa nähden jälkimmäisen tien: se peräytyi niistä määrätietoisesti, hyvässä järjestyksessä, eikä saanut liikoa ampiaisia niskaansa. Neuvostoliitto taas valitsi suhteessa »siirtomaihinsa», so. Moskovan alaisiin kommunistisiin maihin, lujan politiikan tien ja menestyi siinä omalla häpeällisellä tavallaan. Mutta Ranska ei raskinut vetää sormiaan pois laajoista siirtomaisistaan, eikä se toiselta puolen ollut valmis sellaisiin taloudellisiin ja sotilaallisiin ponnistuksiin, joita niiden menestyksellinen hoito olisi vaatinut. Siten se sai niistä ilkeitä ampiaisia niskaansa, todellisia ranskalaisen veren vampyyrejä.

7. päivänä toukokuuta 1954 saapui Ranskaan tieto siitä, että sen puolustus Indo-Kiinassa oli lopullisesti romahtanut. Parin päivän päästä antoi eräs ranskalainen upseeri julkisesti — Riemukaaren alla — korvapuustin puolustusministeri René Plevenille. Näinä katkeran pettymyksen päivinä sikisi ranskalainen uusnatsionalismi, ns. kansanimperialismi, joka on ottanut päämääräkseen Ranskan kunnan palauttamisen, voimakkaan ja väkivaltaisen politiikan ja tarpeen vaatiessa isänmaallisen diktatuurin muodostamisen.

Tämän hurraa-isänmaallisen virtauksen aallonharjalla on kohonnut valtaansa Ranskan tämänhetkinen pääministeri Bourges-Maunoury. Kunnianhimoinen, erittäin kyvykäs nuori poliitikko, joka sai maailmansotien välillä teknillisen, sotilaallisen, juriidisen ja valtiotieteellisen koulutuksen Ranskan parhaimmissa korkeakouluissa, joka kunnostautui loistavasti vastarintaliikkeen palveluksessa ja joka sodan jälkeen kohosi nopeasti liberaalisen keskustapuolueen — tällä on harhauttava nimi radikaalisosialistit — riveissä ministerinpallille asti. Bourges-Maunourylla on läheiset suhteet Ranskan laskuvarjojääkäreihin, siirtomaasodissa periaatteettomiksi ja kova-kätisiksi hioutuneisiin valiojouk-

koihin, joiden pelätään tulevan vallankaappauksen SA-miehiksi. Pelko oli erikoisen korkealla tänä kesänä heinäkuun 14. päivänä, jolloin pääministeri oli hankkinut Algeriasta Pariisiin laskuvarjojääkäripataljoonan kansallispäivän paraattia varten.

Uuden kansalliskiihkon aalto

on nyttemmin temmannut mukaansa myös Ranskan mahtavan sosialidemokraattisen puolueen. Vielä viime vuoden alussa oli sosialidemokraattien pomo Guy Mollet sovittelun kannalla Algerian kysymyksessä — ranskalaisen ja muhamettilaisen kansanosan oli päästävä kummallekin puolelle edulliseen rinnakkaiseloon. Hyväuskoinen Mollet meni viime vuoden helmikuussa tutkimaan tilannetta paikan päällä. Hänet kohtasi paikallisten ranskalaisten silmitön raivo — Kirottu maanpetturi! Ei mitään sovittelua kapinallisten kanssa! Kova kovaa vastaan! Kun Mollet lähti Algeriasta — ja hän sai kiittää onneaan että pääsi ehjin nahoin omien maanmiestensä käsistä — oli hänet taivutettu jyrkän kansalliskiihkoisen politiikan tielle.

Mollet'n kabinetti, jonka energinen puolustusministeri oli Bourges-Maunoury, ei tämän jälkeen kaihthanut keinoja Ranskan vallan ylläpitämisessä. Sosialidemokraattinen kuvernööri Robert Lacoste on antanut täyden siunauksensa sille, että raskasliikkeinen armeija tuhoaa kokonaisia kyliä asukkaineen nopeita röyhkeitä kapinallisia tavoitellessaan. Suuren pariislaisen lehden L'Express'in päätoimittaja, joka oli toiminut reservilutnanttina Algeriassa, paljasti siviiliin päästyään lehdessään ranskalaisten häikäilemättömät menettelytavat, jotka eivät vähääkään jää jälkeen paljon parjatuista saksalaisten julmuuksista.

Päätoimittaja vedettiin reservilutnanttina sota-oikeuteen ja Mollet selitti kansalliskokouksessa, että tiedot olivat täysin vääristel-

tyjä. Ne olivat pelkkiä maanpetturien loruja.

Ennenkuin vuorokausi oli kulu-
nut Mollet'n puheesta, sortuivat —
niinkuin eräs tarkkailija on sano-
nut — Mollet'n kabinetin Algerian
politiikan Potemkinin kulissit.
Nuori prikaatinkenraali de Bollar-
dière, jolla oli loistava sotilasura
takanaen, pyysi julkisesti siirtoa
pois Algeriasta. Syy: menettelyta-
vat Algeriassa ovat ristiriidassa
ranskalaisen upseerin sotilaskun-
nian kanssa. Seuraus: puolustus-
ministeri Bourghès-Maunoury ran-
kaisi häntä 60 päivän arestilla.

Tätä kirjoitettaessa on Ranskan
parlamentti tavanomaisella 100
päivän lomallaan. Tänä aikana on
hallitus vailla korkeampaa valvon-
taa. Koko maailmaa kiinnostaa
tällä hetkellä kysymys: ryhtyykö
pääministeri, joka purjehtii uuden
hurraa-isänmaallisuuden myötä-
tuudessa, joka puhaltaa niin oikeal-
ta kuin vasemmalta, sellaiseen tais-
teluun »maanpettureita» vastaan,
että se käytännössä merkitsee val-
lankaappausta?

W.

Suomen Akatemia

on jälleen vajaa, ja Toivo Pekka-
sen paikalle etsitään seuraajaa.
Ansioituneen keskipolven rivit
ovat viime aikoina harventuneet
niin pahasti — Seppänen, Haan-
pää, Jylhä — että sopivan ehdok-

kaan löytäminen näyttää suoras-
taan mahdottomalta. Suuri vää-
ryys ei kohtaisi suomenkielistä kir-
jallisuutta, vaikka paikka jätettäi-
siin toistaiseksi täyttämättä.

Valinnan lykkäämistä ei kuiten-
kaan voi pitää hyvänä ratkaisuna.
Toisaalta ei sovi tinkiä vaatimuk-
sista. Tässä tilanteessa katse kään-
tyy ruotsinkielisiin kirjailijoihin:
olisiko heissä ketään arvollista?

Epäilemättä. Heti kohooa mie-
leen ainakin kolme oivallista teki-
jää: Rabbe Enckell, Solveig von
Schoultz ja Georg Henrik von
Wright. Nuorin heistä on kuului-
sin, mutta hänen ehdokkuuttaan
heikentää se seikka, että filosofialla
on jo edustajansa Akatemiassa.
Naisia ei vanhoillinen lautakunta
varmaankaan suvaitse, joten jäl-
jelle jää Enckell, jota vastaan on
vaikea löytää muuta muistutta-
mista kuin hänen äidinkieltensä.

Jos korkea lautakunta tajuaisi
kulttuuripoliittisen vastuunsa, niin
vähemmistön käyttämä kieli luet-
taisiin Enckellille suureksi ansiok-
si. Hänen nimittämisenä vaikut-
taisi arvaamattoman suotuisasti
sekä kotimaassa että Ruotsissa.
Silti ei ratkaisua voitaisi leimata
kohteliaaksi eleeksi, sillä se olisi
vain kohtuullinen ja oikeudenmu-
kainen. Enckelliä pitävät arvossa
sekä konservatiivit että radikaalit
ja modernistit. Hänen syrjäyttämi-
sensä merkitsisi vain vanhentu-
neen ahdasmielisyyden jatkamista.

T.

varhain elämäntyönsä päättänyt kulttuurikriitikko, tajusi merkillisen selvänäköisesti suomalaisen yhteiskunnan ja hengenelämän vaikeudet, joita hän käsitteli 1919 ilmestyneessä kirjassaan »Nykyajan kulttuurikriisi». Hän lausui siinä mm.:

»Paljon puhutaan siitä, että eri yhteiskuntaryhmien tulee alistaa erikoisetunsa kansallisen kokonaisuuden yhteisetujen alle, mutta yleensä sellainen puhe on kaikunut kuuroille korville. Se onkin luonnollista, sillä koko kulttuurikehityksemme sisin olemus on pirstoutuminen kansanryhmiin, joiden elämää hallitsevat ristiriitaiset tendenssit ja jotka katsovat kokonaisuuden yhteisetuja oman rajoitetun katsomuksensa silmälasilla. Elämme sellaisessa kulttuuritilassa, jossa pirstoutuminen on kohotettu elämän hallitsevaksi periaatteeksi ...

»Tämä on nykyajan suuri yhteiskunnallinen kysymys. Sama probleemi esiintyy varsin uhkaavana yliopisto-elämässä. Ensinnä siten, että yliopistollinen kulttuurielämä on eristetty kansallisen kokonaisuuden elämästä: kansan enemmistölle on yliopistokulttuurin arvot pelkkää ilmaa. Ja toiseksi vielä siten, että eri tieteenhaarat ja ammatit loittonevat toisistaan kadottaen kaikki yhteiset näkökulmat: syntyy vastakohtasuhde eri alojen sekä vielä ammattisivistyksen ja yleisen ihmissivistyksen välillä.»

Tätä kehitystä vastaan Hannes Heikkinen tarjoaa seuraavaa lääkettä:

»Milloin me soutelemme ajatuksissamme yleisinhiemmillisten elämänkysymysten ulapoita, jotka avautuvat jokaisen sielun silmille, silloin elämme myös rikkainta ja rehevintä persoonallisuuselämäämme. Milloin taas eristymme rajoitettujen ammattiprobleemiemme alalle, silloin katoa työstämme täyteläisen elämän väreilevä loiste: elämme silloin suhteiden maailmassa, teemme osatekoja, kehitämme sielunelämäämme yhtä puolta, juuretona älynelämää, ja karkoitamme luotamme käytännöllisten näkökohtien ja raikkaan elämäntunnon valoisat voimat ... olemme heikkojuurisia ansarikasveja, joille ei enää kuulu kokonaisen persoonallisuuselämän ilo ... Persoonallisuusperiaate kaipaa pois aikamme kulttuurielämän pirstovasta ja mekanisovasta laatikkojärjestelmästä, jossa e'ävät sielut ahdetaan kukin laatikkoonsa kuten kauppiaan elottomat tavarat.»